

การศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชน รอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

The Study of the Tourism Impacts on Economic
of the Community Located Near Prasat Khao Panom Rung
and Prasat Meang Tam : Buriram Province

พันธ์เทวีช ยังดี¹ / ศิริวรรณ กวงเพ้ง² / สมมาตร ผลเกิด³

Phantawat Youngdee / Siriwan Guangpeng / Sommatra Polkerd

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ ตามกรอบแนวคิดการวัดคุณค่าทางเศรษฐกิจ ของ Goeldner and Ritchie (2009) ว่าการท่องเที่ยวจะมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน เช่น การสร้างงาน และรายได้ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 396 คน และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเชิงลึกกับกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจและพนักงานในธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 18 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม คือ จำนวน ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบแก่นสาระ และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวของปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำมีผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อชุมชนรอบปราสาทเหล่านี้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มได้รับรายได้หลักจากการท่องเที่ยวโดยการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว มีการสร้างงาน สร้างรายได้ให้ชุมชน โดยมีการจ้างงานกับสมาชิกในชุมชน ทางอ้อมคือ การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ และการสร้างงานแก่คนในชุมชนในหลายระดับ เพราะนอกจากรายได้รายได้ที่ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักและธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่ม ได้รับมีการนำไปเป็นค่าจ้างแก่สมาชิกในชุมชนแล้ว ธุรกิจเหล่านี้ยังมีความต้องการสินค้าและบริการเพื่อใช้

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ รองศาสตราจารย์ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ในการดำเนินธุรกิจซึ่งไม่สามารถผลิตเองได้ จำเป็นต้องพึ่งพาธุรกิจอื่นๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในการบริการ ส่งผลให้ธุรกิจอื่นๆ เกิดการจ้างงานในธุรกิจของตนและซื้อสินค้าจากธุรกิจอื่นๆ เพื่อมาจำหน่ายแก่ธุรกิจที่พัก อาหารและเครื่องดื่มต่อไป นอกจากนี้ในส่วนของลูกค้าจ้างเองเมื่อได้รับเงินค่าจ้างก็นำมาใช้จ่ายซื้อสินค้าเพื่อการอุปโภคและการบริโภคกับร้านค้าของคนในชุมชน ดังนั้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวสามารถสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชน การมีรายได้จากการท่องเที่ยวนี้เองก็ยังสามารถกระจายไปสู่ท้องถิ่นได้ด้วยการใช้จ่ายซื้อสินค้า อุปโภค บริโภค รวมถึงบริการในท้องถิ่นได้อีกมากมาย

คำสำคัญ : การท่องเที่ยว ผลกระทบทางเศรษฐกิจชุมชน

ABSTRACT

The current study sought to explore the economic impact of tourism on the community located near Prasat Hin Khao Phanom Rung and Prasat Hin Mueang Tam of Buriram Province. The study used Goeldner and Ritchie (2009)'s concept of 'Economic Multiplier' which stresses that tourism has direct and indirect effects on economic of community at tourism destination, for example, increase of employment and income for community members. The questionnaire survey was used to collect quantitative data with a total of 396 tourists and a semi structured in-depth interview was

also conducted with a total 18 participants from accommodation, food and beverage business owners and their employees. The survey data was analyzed by percentage and mean and the interview data was analyzed by thematic and content analysis. The study found that tourism of Prasat Hin Khao Phanom Rung and Prasat Hin Mueang Tam has direct and indirect effects on the community near these places. The study indicated that the tourists spent most of their money on food, beverage and accommodation respectively. Thus, the owners of these businesses are considered to have direct effect. Then these business owners spent most of the revenue from the business on employee wages and buying goods and food from their local groceries and farmers. These groceries and farmers also received revenue from the employees who received wages from their accommodation, food and beverage business owners. Subsequently, the employees, the local grocery shops and the local farmers are considered to have indirect effects from the tourism. The study demonstrates how the tourist spending on food, beverage and accommodation can create jobs and provide more income for the community members.

Keywords : tourism, tourism impact, community

บทนำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคมด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวมีความเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจต่อเนื่องอีกมากมาย ธุรกิจหลักได้แก่ธุรกิจที่พัก ธุรกิจนำเที่ยว เป็นต้น ธุรกิจรองได้แก่ ธุรกิจภัตตาคารร้านอาหาร ธุรกิจจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น และธุรกิจที่ให้บริการสนับสนุน เช่น ธุรกิจโฆษณาประชาสัมพันธ์ ธุรกิจแลกเปลี่ยนเงินตรา (พริยะ ผลพิรุฬห์, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ยังรวมไปถึงบริการอื่นๆ ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขนส่ง การก่อสร้าง การสื่อสารคมนาคม เป็นต้น จากการที่การท่องเที่ยวมีความเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจต่อเนื่องนี้เอง ทำให้ภาคการท่องเที่ยวมีความสำคัญภาคหนึ่งต่อระบบเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นภาคที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อรายได้ การจ้างงาน และการกระจายรายได้ของคนในประเทศนอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสต่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน เพราะการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการต่างๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจที่พัก ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจร้านค้าของที่ระลึก และธุรกิจบริการนำเที่ยวและขนส่งผลกระทบเหล่านี้เอง ทำให้เกิดการทวีคูณทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier) ซึ่ง Goeldner and Ritchie (2009) เสนอแนะว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อการทวีคูณทางเศรษฐกิจ สามารถแบ่งเป็นผลกระทบทางตรง (Direct Effect) คือ รายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยว และผลกระทบทางอ้อม (Indirect Effect) คือ ผู้ได้รับผลกระทบจากธุรกิจหรืองานอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง ธุรกิจเหล่านี้ทำให้เกิด

การจ้างงาน สร้างอาชีพ เกิดการหมุนเวียนรายได้ในชุมชน ในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง ลักษณะผลกระทบทางเศรษฐกิจนี้เอง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจขึ้น (Goeldner and Ritchie, 2009)

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการขยายตัวทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง จากรายงานของกรมการท่องเที่ยว (2556)พบว่า สถิติรายได้จากการท่องเที่ยวในจังหวัดบุรีรัมย์ระหว่างปี 2549-2554 พบว่า จังหวัดบุรีรัมย์มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 927.86 ล้านบาท ในปี 2549 เป็น 1,148.28 ล้านบาท ในปี 2554 โดยมีผู้มาเยี่ยมเยือนในปี 2554 ทั้งสิ้น 936,228 คน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาร้อยละ 3.08 โดยเป็นผู้เยี่ยมเยือนคนไทย 915,435 คน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาร้อยละ 3.37 จังหวัดบุรีรัมย์มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศคือ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง และปราสาทหินเมืองต่ำ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานที่มีการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจศึกษาถึงมิติด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชน

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชน ถึงผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แก่ ผลกระทบจากการท่องเที่ยวทางตรง คือ ใครเป็นผู้รับรายได้ อันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลกระทบทางอ้อม อันได้แก่ การเชื่อมโยงระบบการจัดหาสินค้าขึ้นกลาง

และวัตถุดิบเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยเน้นจากศึกษาเจาะจงที่กลุ่มธุรกิจที่พัก ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งธุรกิจเหล่านี้ถือเป็นธุรกิจหลักในการบริการนักท่องเที่ยวซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนา และเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อชุมชนใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

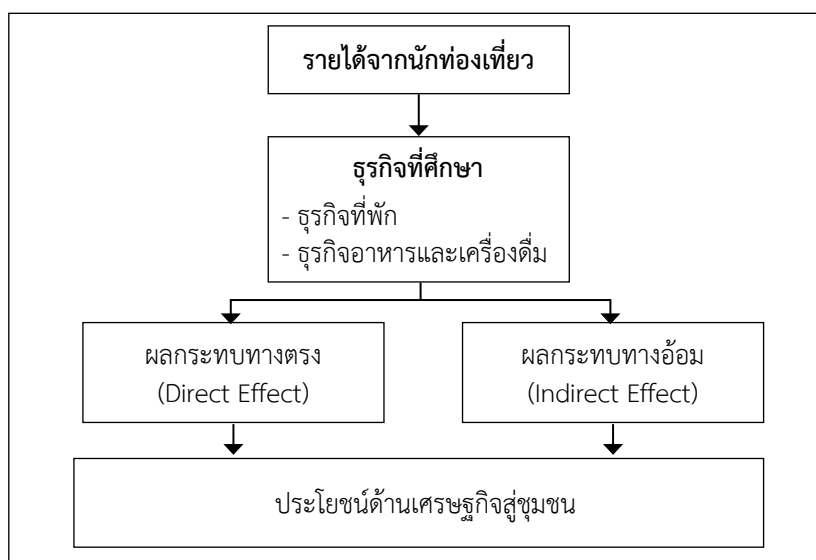
ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้จากการวิจัยนี้จะสร้างความเข้าใจถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในชุมชนว่า สมาชิกในชุมชนหรือธุรกิจใดบ้างที่ได้รับประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อมจากการมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้ชุมชน

2. ผลที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนได้เข้าถึงประโยชน์จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายลักษณะผลกระทบการท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจจากธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มสู่ชุมชน ดังนั้นการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์มุ่งไปที่ประเด็นรายได้ของธุรกิจที่พักและร้านอาหารได้รับมาจากแหล่งใด ผู้ประกอบการเหล่านี้ใช้จ่ายเพื่อการดำเนินธุรกิจอย่างไร และใครได้รับประโยชน์จากการใช้จ่ายของธุรกิจเหล่านี้บ้าง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่

การศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในชุมชน ผ่านธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย และตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวบริเวณปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จำนวน 396 คน (2) ผู้ประกอบการในธุรกิจที่พัก และธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 11 คน และ (3) พนักงานในธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 7 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Study) โดยจะเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเชิงลึก (Semi Structured In-depth Interview) กับผู้ประกอบการธุรกิจและพนักงานในธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อเข้าใจการกระจายรายได้ในชุมชน และผลกระทบทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

(Quantitative Data Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ทำวิจัยจะดำเนินการ โดยใช้สถิติแจกแจงความถี่และอัตราส่วนร้อยละ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

(Qualitative Data Analysis) ใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เป็นการวางแผนทางการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้ทฤษฎีที่หลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย มีการจัดระบบข้อมูลและแยกประเภทของข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อบ่งชี้ประเด็นสำคัญ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อขยายความหรือนัยที่ได้จากการวิเคราะห์แก่นสาระ จัดระบบและจำแนกประเภทเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามกับนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวบริเวณปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำส่วนใหญ่เดินทางแบบครอบครัว (ร้อยละ 44.44) และเดินทางเป็นกลุ่มเพื่อน (ร้อยละ 37.62) โดยการท่องเที่ยวบริเวณแหล่งท่องเที่ยวปราสาทหินทั้ง 2 แห่ง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไม่นิยมพักค้างแรมเนื่องจากใช้เวลาในการท่องเที่ยวเพียง 1-3 ชั่วโมง (ร้อยละ 60.35) ส่วนนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างแรม ส่วนใหญ่จะเลือกใช้บริการที่พักในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ (ร้อยละ 36.11) และเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ (ร้อยละ 11.36) การเลือกใช้บริการอาหารและเครื่องดื่มของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเลือกใช้บริการร้านอาหารและเครื่อง

ดื่มน้ำบริเวณใกล้ตัวปราสาท (ร้อยละ 40.65) และร้านอาหารและเครื่องดื่มทั่วไปในชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยว (ร้อยละ 19.19) ทำให้ชุมชนได้รับรายได้จากการใช้บริการของนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวบริเวณปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จะใช้งบประมาณโดยเฉลี่ย คนละไม่เกิน 3,000 บาท (ร้อยละ 50.25) ค่าใช้จ่ายที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญมาก ได้แก่ ค่าเดินทาง ค่าอาหารและเครื่องดื่ม และค่าที่พัก ดังตารางที่ 1 ซึ่งให้นิพจน์ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่ม และที่พักในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 1 ลำดับความสำคัญในการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

ค่าใช้จ่าย	การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว	
	จำนวน	ร้อยละ
ค่าที่พัก		
สำคัญมากที่สุด	65	16.41
สำคัญมาก	94	23.73
สำคัญปานกลาง	80	20.20
สำคัญน้อย	71	17.92
สำคัญน้อยที่สุด	76	19.19
ไม่ตอบคำถาม	10	2.50
ค่าอาหารและเครื่องดื่ม		
สำคัญมากที่สุด	108	27.27
สำคัญมาก	109	27.52
สำคัญปานกลาง	113	28.53
สำคัญน้อย	50	12.62
สำคัญน้อยที่สุด	11	2.77
ไม่ตอบคำถาม	5	1.26
ค่าของฝาก		
สำคัญมากที่สุด	37	9.34
สำคัญมาก	89	22.47
สำคัญปานกลาง	109	27.52
สำคัญน้อย	121	30.55
สำคัญน้อยที่สุด	32	8.08
ไม่ตอบคำถาม	8	2.02

ค่าใช้จ่าย	การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว	
	จำนวน	ร้อยละ
ค่าเดินทาง		
สำคัญมากที่สุด	147	37.12
สำคัญมาก	91	22.97
สำคัญปานกลาง	70	17.67
สำคัญน้อย	62	15.65
สำคัญน้อยที่สุด	22	5.55
ไม่ตอบคำถาม	4	1.01
ค่าใช้จ่ายอื่นๆ		
สำคัญมากที่สุด	42	10.60
สำคัญมาก	43	10.85
สำคัญปานกลาง	33	8.33
สำคัญน้อย	40	10.10
สำคัญน้อยที่สุด	228	57.57
ไม่ตอบคำถาม	10	2.52
รวม	396	100.0

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักและธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่มและพนักงานของธุรกิจทั้ง 2 ประเภท ในบริเวณชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวสามารถสรุปถึงลักษณะผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ เป็นดังนี้

ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ได้รับรายได้หลัก จากนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการทำให้ทราบว่าธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มในชุมชนเหล่านี้ เกิดขึ้นเพื่อรองรับความต้องการจากนักท่องเที่ยว หนึ่งในผู้ประกอบการอธิบายว่า

“เราเปิดโฮมสเตย์เป็นอาชีพเสริม ไว้เผื่อตอนเกษียณอายุราชการ ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวคนไทยบ้าง ต่างชาติบ้าง หรือคนที่มาจากต่างพื้นที่ มาเยี่ยมญาติ มางานบุญแล้วต้องการที่พักจะมากักที่นี่”

(ผู้ประกอบการ “ธัญพรโฮมสเตย์” : สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า การท่องเที่ยวบริเวณปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ มีช่วงเวลาที่มียานวนนักท่องเที่ยวมากในช่วงฤดูร้อนและฤดูหนาวของทุกปี นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวบริเวณนี้จะมีนักท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษในช่วงเวลาวันหยุดราชการติดต่อกันหลายวันหรือช่วงเทศกาล โดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคมและเดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงประเพณีสำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ คือประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง นอกจากนั้น ผู้ประกอบการหลายแห่งยืนยันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะมีน้อยลงในช่วงฤดูฝนเช่น

“ส่วนมากวันเสาร์-อาทิตย์คนจะเยอะ ช่วงออกพรรษา ช่วงเทศกาลคนเยอะมาก ที่นั่งไม่พอ ทัวรลงเยอะ แต่จะน้อยมากช่วงหน้าฝน นักท่องเที่ยวที่เป็นนักเรียน สถาบันการศึกษาจะไม่ค่อยมาช่วงหน้าฝน”

(ผู้ประกอบการ “ร้านอาหารคำคุณ” : สัมภาษณ์)

จากข้างต้นชี้ให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ คือ แหล่งรายได้หลักของธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มในชุมชน และยังแสดงให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวสามารถรายได้สู่ชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเรื่องการใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจ พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการได้รับ จะมีแบ่งเป็นค่าจ้างพนักงานในการดำเนินกิจการและมีการใช้จ่ายซื้อวัตถุดิบสำหรับการดำเนินธุรกิจ ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจที่พักธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มในพื้นที่ส่วนใหญ่มีการจ้างงานหรือว่าจ้างพนักงานอย่างน้อย 1 คน เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการ ซึ่งการจ้างงานในพื้นที่พนักงานจะมีรายได้โดยเฉลี่ย 5,000 – 7,000 บาท ต่อเดือน ทั้งนี้การจ้างงานจะมีลักษณะแตกต่างกันตามสถานประกอบการ หนึ่งในผู้ประกอบการอธิบายว่า

“ร้านเราจ้างพนักงาน 4 คน มีพนักงานเสิร์ฟ 2 คน แม่ครัว 2 คน เป็นการจ้างรายวัน เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน เวลามาทำงานทุกเช้าจะไปรับเขาขึ้นเขามาพร้อมกัน เราจ้างคนในพื้นที่เท่านั้น ไม่จ้างคนนอกพื้นที่เลย เพราะถ้าจ้างคนนอกพื้นที่ ต้องลำบากเรื่องหาที่พัก”

(ผู้ประกอบการ “ครัวอเนก” : สัมภาษณ์)

ในส่วนการซื้อวัตถุดิบหรือค่าดำเนินงาน ส่วนใหญ่มีการใช้จ่ายในชุมชน เช่น ซื้อผักสดจากกลุ่มเกษตรกร กลุ่มธุรกิจค้าปลีก/ค้าส่ง ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจซักรีด เป็นต้น ทำให้เกิดการกระจายรายได้ขึ้นในชุมชนจากการท่องเที่ยว หรือผลกระทบทางอ้อม (Indirect Effect) เช่น

“เราใช้ของในชุมชน ไปตลาดเทศบาลเฉลิมพระเกียรติ (ตลาดในชุมชน) ซื้อผักพื้นบ้านที่ชาวบ้านเอามาขาย บางทีชาวบ้านก็เอามาขายที่ริสอร์ทเอง เช่น ของป่าที่ชาวบ้านหาได้ หน่อไม้ เห็ดป่า หรือพวกปลา ผักที่ชาวบ้านเก็บมา”

(ผู้ประกอบการ “เกษมสุขรีสอร์ท” : สัมภาษณ์)

เมื่อสัมภาษณ์กลุ่มพนักงานถึงเงินค่าจ้างที่ได้รับมาจากการปฏิบัติงาน มีการใช้จ่ายอย่างไร พบว่าลูกจ้างเหล่านี้มีการใช้จ่ายซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคในชุมชนทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินในชุมชน เช่น “เป็นคนในพื้นที่ เลยกเลือกทำงานใกล้บ้าน ได้เงินเดือนละ 6000 บาท ใช้จ่ายในบ้าน ในครอบครัว ซื้อข้าวปลาอาหารในตลาดเทศบาลเฉลิมพระเกียรติเพราะมันใกล้ไม่ค่อยได้เข้าไปในเมือง (บุรีรัมย์) เพราะระยะทางไกล ต้องนั่งรถ (โดยสาร) นาน”

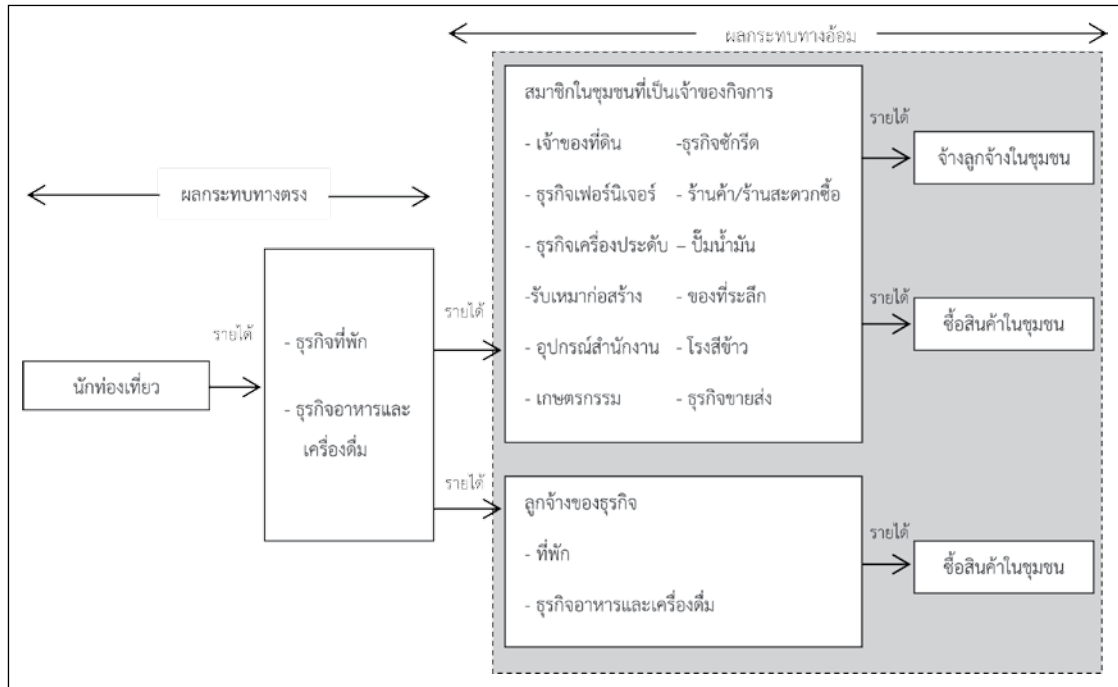
(พนักงาน “ขายน้ำรีสอร์ท” : สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าลูกจ้างซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนนำเงินรายได้ที่ได้รับจากการทำงานมาใช้จ่ายกับธุรกิจอื่นในชุมชน ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ทั้งผู้ประกอบการธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม และกลุ่มพนักงาน จะพบว่า ผู้ได้รับประโยชน์จะเป็นสมาชิกในชุมชน เช่น ลูกจ้าง และเกษตรกรผู้ขายสินค้าในตลาดชุมชน และธุรกิจอื่นๆ ในตลาดของชุมชน เช่นร้านขายของชำ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อชุมชน ทั้งทางตรง (Direct Effect) และทางอ้อม (Indirect Effect) กล่าวคือ ธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม จะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางตรงจากการท่องเที่ยวเพราะรายได้หลักมาจากจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว เมื่อมีรายได้เข้ามา ธุรกิจของชุมชนเหล่านี้จะนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายสำหรับค่าจ้างพนักงานในธุรกิจของตนและการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าหรือวัตถุดิบสำหรับดำเนินกิจการในแต่ละวันจากร้านค้า ซื้อสินค้ากับเกษตรกรในชุมชนจากตลาดสด ร้านค้า และเกษตรกรที่ขายสินค้าในชุมชนยังได้รับรายได้จากพนักงานของธุรกิจที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เพราะพนักงานเหล่านี้ต้องซื้อสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวันเช่นกัน ดังนั้นกลุ่มร้านค้าเกษตรกร และ พนักงานของธุรกิจบริการที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม คือกลุ่มที่ได้รับ ผลกระทบทางอ้อมทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ด้วยแผนภาพ ดังนี้

จากแผนภาพ ทำให้เห็นว่า ผู้ประกอบการธุรกิจในพื้นที่ได้รับรายได้โดยตรงจากการใช้บริการของนักท่องเที่ยว ซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยวนี้เอง ผู้ประกอบการมีการใช้จ่ายหมุนเวียนในพื้นที่รอบแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การจ้างพนักงานเพื่อดำเนินธุรกิจ และการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าและบริการในชุมชน ทำให้ธุรกิจปลายทางได้รับผลกระทบทางอ้อม จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ รายได้จากการจ้างงานของพนักงาน ยังมีการใช้จ่ายในชุมชน เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนในระดับกว้างและเกิดเป็นระบบ การไหลเวียนของการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวภายในชุมชน

อภิปรายผล

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบ่งชี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากผลกระทบทางการท่องเที่ยวเพื่อให้เข้าใจผลกระทบทางตรงและผลกระทบทางอ้อมต่อเศรษฐกิจชุมชน จึงมีประเด็นสำคัญในการอภิปรายผลดังนี้

1. การพิจารณาการท่องเที่ยวต่อชุมชนทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงธุรกิจของคน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจ

1.1 นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้นำรายได้เข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจในชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Petrevska (2012) อธิบายลักษณะกิจกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในประเทศ

มาเซโดเนีย นักท่องเที่ยวมีการใช้จ่ายระหว่างท่องเที่ยว โดยการซื้อสินค้าและบริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาขึ้น สอดคล้องกับ Zhang, Madsen and Butler (2007) ศึกษาเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคจากการท่องเที่ยว พบว่า การท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวได้ใช้จ่ายใช้สอยมาก ซื้อสินค้าและบริการ ทำให้เกิดรายรับจากการท่องเที่ยว ซึ่งการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวนี้เองทำให้ระบบเศรษฐกิจรอบแหล่งท่องเที่ยวดีขึ้น ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Kadir and Karim (2012) ที่ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวและการเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศมาเลเซีย พบว่า การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เนื่องจากการท่องเที่ยวสามารถนำเงินเข้ามาในพื้นที่ ซึ่งสามารถใช้ในการพัฒนาการลงทุนด้านสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการพัฒนาของภาวะเศรษฐกิจในพื้นที่

1.2 สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ทั้งผลกระทบทางตรง (Direct Effect) คือการได้รับรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยตรง ชุมชนได้รับรายได้จากนักท่องเที่ยวจากการผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สอดคล้องกับ บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548) อธิบายความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อชุมชน การท่องเที่ยวกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และผลกระทบทางอ้อม (Indirect Effect) ได้แก่ การท่องเที่ยวบริเวณปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ ทำให้เกิดการสร้างงานและจ้างงานขึ้นใน

ชุมชน สมาชิกในชุมชนจะได้รับประโยชน์ในด้านการสร้างงาน คือมีงานทำเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ ศรีวิ วิเชียรญาณ (2551) กล่าวถึงผลกระทบทางอ้อมจากการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการสร้างอาชีพและสร้างงานเพิ่มขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานคนในการให้บริการ จึงจำเป็นต้องมีการสร้างงานและจ้างงานขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม การจ้างงานโดยตรงได้แก่ อาชีพธุรกิจโรงแรมและร้านอาหาร การจ้างงานทางอ้อมได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการสร้างอาหารสามารถจำหน่ายให้แก่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง

1.3 ผู้ประกอบการธุรกิจ เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง และเป็นผู้กระจายรายได้สู่ชุมชนจากการจ้างงานโดยใช้คนในชุมชนในการทำงาน มีการซื้อของในชุมชน ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในพื้นที่ชุมชน สอดคล้องกับ ธนกฤต สังข์เฉย (2550) อธิบายขั้นตอนการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว จากกิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ธุรกิจที่พักได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง ขณะที่ธุรกิจที่พักจะสามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ ผู้ประกอบการจะต้องซื้อสินค้าและวัตถุดิบเพื่อใช้ในการบริการจากร้านค้าภายนอก หรือตัวแทนบริษัทรับส่งของ ซึ่งไม่ได้ติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่ได้รับประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านการสร้างงานและสร้างรายได้ในชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจในชุมชน พบว่า ลักษณะการจ้างงานในชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ ไม่นิยมใช้คนจากภายนอกชุมชน ทำให้เป็นการลดการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำนอกชุมชน ซึ่งผลการวิจัยนี้ยังสนับสนุน

แนวคิดการอพยพย้ายถิ่นเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวของ บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2548) ที่กล่าวว่า เมื่อท้องถิ่นได้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ดี และมีอาชีพที่หลากหลายทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรมการค้าและบริการย่อมทำให้ประชากรพากันเข้าไปประกอบอาชีพเป็นจำนวนมาก เป็นการเพิ่มรายได้ ยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองและครอบครัวให้สูงขึ้น เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังเช่นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำที่สร้างรายได้และอาชีพให้แก่คนในชุมชนลดการย้ายถิ่นเพื่อหารายได้นอกท้องถิ่นตนเอง

2. ลักษณะผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักและธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มบริเวณชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ มีการใช้จ่ายในชุมชนเป็นหลักและมีการว่าจ้างแรงงานในชุมชน รวมถึงพนักงานหรือลูกจ้างมีการใช้จ่ายซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค ในพื้นที่ ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับนาฎวดี เจือจันทร์ (2555) กล่าวว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวในชุมชนทำให้นักท่องเที่ยวมีการใช้จ่ายเกิดขึ้น กระบวนการดังกล่าวย่อมสนับสนุนให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจโรงแรมและที่พักได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง มีการสร้างงาน สร้างรายได้ การจ้างงานคนในพื้นที่ นักท่องเที่ยว เป็นผู้นำเงินเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน ทำให้เกิดรายได้ขึ้นในชุมชน การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว นำมาซึ่งรายรับของผู้ประกอบ

การหรือเจ้าของกิจการ เกิดเป็นผลกระทบทางตรง (Direct Effect) จากการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น รายได้ทางตรงจากการท่องเที่ยวนี้เอง ยังกระจายไปสู่ชุมชนในด้านการสร้างงานและจ้างงานเป็นผลกระทบทางอ้อม (Indirect Effect) จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ นิธินันต์ วิเศษวรา (2552) อธิบายเกี่ยวกับผลกระทบทางอ้อมในการผลิตสินค้าและบริการไว้ว่า ในการผลิตสินค้าและบริการหนึ่งหน่วย ต้องมีความต้องการสินค้าอื่นๆ มาเป็นปัจจัยทางการผลิตด้วย นำไปสู่การจ้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับระบบเศรษฐกิจในด้านอื่นๆ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เมื่อมีการจ้างงานขึ้นในพื้นที่หนึ่งแล้ว นอกจากจะเกิดการจ้างแรงงานในตัวของมันเองโดยตรงแล้ว ยังมีความเกี่ยวข้องและกระทบต่อกิจกรรมอื่นๆ และมีผลให้เกิดการจ้างงานต่อไปในทางอ้อม เช่น ด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และธุรกิจบริการต่างๆ จากการศึกษในพื้นที่ชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำ พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ มีการจ้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเป็นการกระจายรายได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมจริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในธุรกิจที่พักและร้านอาหารสู่ชุมชนรอบปราสาทหินเขาพนมรุ้งและปราสาทหินเมืองต่ำช่วยสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญของธุรกิจใ่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อการกระจายรายได้จากนักท่องเที่ยวสู่ธุรกิจชุมชนและสมาชิกชุมชน อีกทั้งแสดงถึงลักษณะการหมุนเวียนของเม็ดเงินภายในชุมชนว่าใครบ้างที่ได้รับประโยชน์จากการ

ท่องเที่ยวและรายได้กระจายสู่สมาชิกของชุมชนเหล่านี้อย่างไร ดังนั้นหากการกระจายรายได้ส่วนใหญ่เกิดนอกชุมชนกล่าวคือผู้ประกอบการจ้างลูกจ้างที่เป็นคนนอกชุมชน และซื้อวัสดุหรือวัตถุดิบนอกชุมชน การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอาจไม่ถึงสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน จึงสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแบบยั่งยืน ควรให้เกิดการกระจายรายได้หรือการใช้จ่ายภายในชุมชนมากที่สุดเพื่อสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2556). สถิตินักท่องเที่ยว 2013. ค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2556 จาก <http://www.tourism.go.th/home/details/1/72/621>
- ชนกฤต สังข์เฉย. (2550). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- นาฎวดี เจือจันทร์. (2555). **ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ : กรณีศึกษา ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิรันดร์ วิศเวศวร. (2552). **เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ด้วยเมืองและภูมิภาค**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. (2548ข). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- พิริยะ ผลพิรุฬห์. (ม.ป.ป.). **ผลกระทบของการค้าเสรีภาคบริการต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย**. ค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2558 จาก http://www.econ.nida.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=517&Itemid=291&lang=th
- ศรียวี วิเชียรญาณ. (2552). **ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวประเทศไทยของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Goeldner, C.R. and Ritchie, B.J.R. (2009). **Tourism : principles, practices, philosophies** (11th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Kadir, N. and Karim, M. Z. A. (2012). **Tourism and economic growth in Malaysia: evidence from tourist arrivals from asean-5 country**. *Economic Research* 25(4) : 1089-1100.
- Petrevska, B. (2012). **Economic impacts of tourism: the evidence of Macedonia**. *Revista Tinerilor Economisti (The Young Economists Journal)* 012(05) : 174-181.
- Zhang, J., Madsen, B. & Butler, C. J. (2007). **Regional economic impacts of tourism : the case of Denmark**. *Regional Studies* 41(6): 839-853.